

тку капусти в органогенезі складається з таких етапів: 1) проростання насіння та поява сходів; 2) початковий ріст розетки й коренів; 3) накопичення листової маси та подальший розвиток кореневої системи; 4) утворення продуктивних органів; 5) утворення суцвіття; 6) цвітіння; 7) плодоутворення та дозрівання насіння.

Вітчизняна селекція капусти білоголової має свою історію. Вперше роботу з нею розпочав доктор с.-г. наук Ткаченко Федір Антонович в Інституті овочівництва і баштанництва НААН у 1952 р. Значний внесок у налагодження селекційної роботи з капустою білоголовою пізньостиглою в Лісо-stepу України зробила кандидат с.-г. наук Макарова Світлана Георгіївна (1957–1986 рр.). Разом із Макаровою С. Г. створенням сортів капусти білоголової займалися Шаруда К. Г., Горбунова Н. Ф., Кузьменко З. Г.

За 70 років селекційної роботи вирішено головну проблему – розширено асортимент капусти білоголової. Сорти ‘Харківська зимова’ (1976) та

‘Українська осінь’ визнані національними стандартами України. За результатами багаторічної селекції створено сорти ‘Білосніжка’ (1974), ‘Ліка’ (1985), ‘Ярославна’ (1993), ‘Леся’ (1999), ‘Яна’ (2002), ‘Лазурна’ (2006), середньопізній сорт капусти червоноголової ‘Палета’ (2008) та сорт капусти савойської ‘Розалі’.

Затребуваними на ринку сортів і насіння капусти білоголової є ультраранні (40–50 днів) та ранні гібриди (50–65 днів) національної та іноземної селекції. Відомі ультраранні гібриди: ‘Акїра F₁’, ‘Джетодор F₁’, ‘Заріссіма F₁’, ‘Казачок F₁’, ‘Кевін F₁’, ‘Міррор F₁’, ‘Оракл F₁’, ‘Парел F₁’, ‘Етма F₁’. Серед ранніх гібридів капусти білоголової великий попит мають ‘Адема F₁’, ‘Аліна F₁’, ‘Балбро F₁’, ‘Болікор F₁’, ‘Сір F₁’, ‘Сунта F₁’, ‘Фарао F₁’, ‘Фора F₁’. Середньостиглі сорти капусти – це універсальні овочі, які можна вирощувати не тільки для свіжого ринку, а й для зберігання.

Ключові слова: сорти, гібриди, селекція, насіння.

УДК 631.526.32:633.1

ЛІКАР С. П., КОСТЕНКО Н. П. *, ВАСЬКІВСЬКА С. В., ТАГАНЦОВА М. М.

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Горіхуватський шлях, 15, м. Київ, Україна

*email: luzenko4991@ukr.net

АДАПТАЦІЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР ДО МІЖНАРОДНИХ РЕГЛАМЕНТІВ

Проведення кваліфікаційної експертизи і оцінки сортів рослин в Україні на патентоспроможність та господарську цінність визначаються методиками експертизи сортів на відмінність, однорідність та стабільність, на придатність для поширення в Україні та лабораторних досліджень показників якості продукції рослинництва.

Методики, які є основою для проведення досліджень з кваліфікаційної експертизи сорту рослин в Україні, розроблено з урахуванням технічних документів Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV), рекомендацій науково-дослідних установ, досвіду селекціонерів, досліджень і напрацювань фахівців УІЕСР.

Експертиза нових сортів рослин на придатність сорту для поширення в Україні та набуття майнових прав інтелектуальної власності потребує постійної систематизації та аналізу фактичного матеріалу, розширення напрямів досліджень та пошуку сучасних методів оцінки сорту, спрямованих на розробку нових та вдосконалення існуючих методик в умовах динамічного розвитку селекції рослин в Україні та за її межами.

Членство України в UPOV вимагає гармонізації методів, які використовують для встановлення відповідності сорту рослин критеріям відмінності, однорідності та стабільності на основі морфологічних та генетичних ознак, оскільки технічні документи UPOV зазнають змін і диктують у свою чергу необхідність внесення корегувань в методичне забезпечення проведення експертизи сортів у нашій країні. У 2024 році відповідно до

міжнародних рекомендацій адаптовано методики групи зернових культур:

Методику визначення відповідності сортів жита посівного (*Secale cereale* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів вівса посівного (*Avena sativa* L.) і голозерного (*Avena nuda* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів кукурудзи звичайної (*Zea mays* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів пшениці м'якої (*Triticum aestivum* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів пшениці спельти (*Triticum spelta* L.), пшениці щільноколосої (*Triticum compactum* Host), пшениці шарозерної (*Triticum sphaerococcum* Perc.) і пшениці однозерної (*Triticum monococcum* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів пшениці твердої (*Triticum turgidum* L. subsp. *durum* (Desf.) Husn.), пшениці картлійської (*Triticum turgidum* L. subs. *carthlicum* (Nevski) A. Löve & D. Löve), пшениці польської (*Triticum turgidum* L. subsp. *polonicum* (L.) Thell.), пшениці тучної (*Triticum turgidum* L. subsp. *turgidum*), пшениці двозерної (пшениці полби звичайної) (*Triticum turgidum* L. subsp. *dicoccum* (Schrank ex Schübl.) Thell.) (*Triticum dicoccum* Schrank ex

Schübl.), пшениці туранської (*Triticum turgidum* L. subsp. *turanicum* (Jakubz.) Á. Löve & D. Löve) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів тритикале (*Triticosecale* Witt.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності;

Методику визначення відповідності сортів ячменю звичайного (*Hordeum vulgare* L.) критеріям відмінності, однорідності та стабільності.

Адаптація методик здійснена відповідно до технічних документів UPOV: TG /58/7 Rev, 2020-12-17 + 2022-25-10; TG /20/11, 2018-10-30; TG /2/7 Rev, 2009-04-01 + 2023-10-24; TG/3/12 Rev., 2017-04-05 + 2022-10-25; TG/3/12 Rev., 2017-04-05 + 2022-10-25; TG/3/12 Rev., 2017-04-05 + 2022-10-25; TG TG/120/4, 2012-03-28; TG TG/121/4, 2020-05-20; TG/19/11, 2018-09-20.

Методики зазнали корегувань щодо мінімальної кількості насіння на один пункт дослідження закладу експертизи, доповнено новими вимогами щодо визначення однорідності, стабільності, допустимої кількості нетипових рослин для сортів, ліній та гібридів, рекомендаціями щодо оцінки відмінності гібридів.

Таблицю ознак сортів групи зернових культур доповнено новими ознаками колосу, та розширено ступенями їх проявлення з відповідними кодами прояву. Оновлено сорти-еталони, які рекомендовано використовувати під час проведення експертизи нових сортів, для чіткої реєстрації проявлення ознак та гармонізованого опису сорту.

Методики доповнені поясненнями, світлинами та ілюстраціями до окремих ознак. Уточнені вимоги проведення досліджень на колосових і рядкових ділянках із вивчення типу розвитку рослин. Внесено зміни стосовно методів та способів спостережень за деякими ознаками і типів ділянок в Таблиці ознак. Так, спостереження на інбредних лініях і простих гібридах жита посівного проводять на групі рослин, тоді як на перехреснозапильних сортах, інших типах гібридів (за виключенням простих гібридів, отриманих від інбредних ліній) і синтетичних сортах жита посівного спостереження проводять на окремих рослинах.

З метою полегшення оцінки відмінності враховані нові групуючі ознаки, які наведені в чинних технічних документах UPOV певних ботанічних таксонів та використовуються країнами-членами UPOV. Внесено уточнення у Таблицю ознак щодо фаз росту і розвитку рослин в які необхідно здійснювати спостереження.

Приведення методик зернової групи до рекомендованих технічних документів UPOV забезпечує гармонізований підхід до проведення експертизи сортів рослин на відмінність, однорідність та стабільність в Україні на основі принципів, визнаних міжнародною спільнотою, та здійснення обміну результатами досліджень між країнами-учасницями Міжнародної Конвенції з охорони нових сортів рослин.

Ключові слова: методика, експертиза, відмінність, однорідність, стабільність, зернової культури.

УДК 633.11

ЛЯШЕНКО С. О.*, **КУЛИК Т. Є.**, **ТОПЧІЙ О. В.**

Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Горіхуватський шлях, 15, м. Київ, Україна

*email: 17041@ukr.net

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ (ДВОРУЧКИ)

Пшениця – злакова культура, один з основних продуктів харчування для мільйонів людей усього світу, яку вирощують близько 10000 років. У сучасному світі в пшениці розрізняють біологічні форми, такі як озима, яра та дворучка. Через зміну кліматичних умов, важливу роль відіграють сорти пшениці дворучки в регіонах з помірною зимою, а це – вся територія України, де вони нормально ростуть, розвиваються і дають високий врожай, як при весняному посіві, так і при озимому.

З метою вивчення показників якості сорту пшениці дворучки та напрямку її використання польові дослідження проводились на дослідних полях філій Українського інституту експертизи сортів рослин (далі – УІЕСР) відповідно до «Методики проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність для поширення в Україні. Загальна частина», «Методики проведення експертизи сортів рослин групи зернових, круп'яних та зернобобових на придатність до поширення в Україні» в ґрунтово-кліматичних зонах Степ, Лісостеп, Полісся. Лабораторні дослідження

проводились в лабораторії показників якості сортів рослин УІЕСР відповідно до «Методики проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Методи визначення показників якості продукції рослинництва»

Сорт пшениці м'якої (дворучки) 'БГ Ікона' досліджувався за ярого та озимого типу розвитку і має відмінності за результатами проведених досліджень. Сорт пшениці ярого посіву менш врожайний, ніж озимого. В середньому урожайність пшениці м'якої (дворучки) ярого посіву низька і становить – 34,4 ц/га, в той час, як урожайність озимого посіву на 21,7 ц/га більша, ніж ярого, що складає – 56,1 ц/га. Найвищу урожайність отримали в ґрунтово-кліматичній зоні Лісостепу, в озимому посіві – 64,2 ц/га, ярому – 43,7 ц/га. В ґрунтово-кліматичних зонах Степ та Полісся урожайність в середньому – 41,0 та 63,1 ц/га за озимого типу розвитку та 25,7 і 33,8 ц/га ярого, відповідно.

Одна з найважливіших ознак пов'язаних з врожайністю, що має велике значення при харак-